

Co-ouderschap als omgangsregeling na echtscheiding: enkele problematische aspecten

Paul Arteel*

Christine De Smedt**

Kris Van Limbergen***

De voortdurende stijgende belangstelling voor problemen tijdens en na de echtscheiding, inzonderheid i.v.m. de situatie van de kinderen¹, heeft waarschijnlijk te maken met de overgang van het intrinsiek naar het instrumenteel perspectief op echtscheiding. Bepaalde maatschappelijke (vooral emancipatorische en seculariserende) ontwikkelingen in de laatste decennia maken immers dat men een echtscheiding niet meer an sich evalueert, maar aan haar consequenties voor alle betrokkenen.²

Binnen die evolutie is dus het enorme ongenoegen met het bij ons in voege zijnde hoede- en bezoekrecht te begrijpen. Ongenoegen dat leeft bij beide oudergroepen die zich in de bestaande wetgeving gediscrimineerd voelen en waartegen zowel feministen als mannenbelangengroepen ageren. Een enkele keer wijst men ook op de onderdrukte positie van het kind in de echtscheidingssituaties. Arteel, Verhellen en Vermassen beschrijven in dit verband trouwens een aantal schokkende toestanden waarbij het label: 'gelegaliseerde kindermishandeling' zeker niet overdreven mag worden genoemd.³

Opmerkelijk daarbij is dat binnen deze discussie iedereen overtuigd blijkt van de ernst van het probleem, doch dat bij het zoeken naar mogelijke oplossingen als het ware een pat-stelling is ontstaan: op een in mei '85 georganiseerde studiedag onder het thema 'Kind en Echtscheiding' waar alle betrokken belangengroepen (uitgezonderd de kinderen) ruim aan bod kwamen bleek voldoende hoezeer de huidige situatie geblokkeerd is. Vanuit deze pat-stelling, en ongetwijfeld ook mede door de verdergaande vervaging van de traditionele rolpatronen die de (quasi) automatische toewijzing van de kinderen aan de moeder in vraag stelt, werd in de voorbije maanden heel wat aandacht besteed aan het in de Verenigde Staten ontstane en via Skandinavië en Nederland naar ons overgewaaide idee van gezamenlijk ouderschap.⁴

* Jurist.

** Criminologe.

*** Criminoloog, wetenschappelijk medewerker Onderzoeksgroep Jeugdcriminologie K.U. Leuven.

1. VAN SETERS, W. (*Kind, gezin en scheiding*, Deventer, Van Loghum Slaterus, 1980) definieert omgangsregeling als: de begrenzing van het contact met de buiten het gezin wonende ouder.

2. WENS, L., 'De toegenomen kwetsbaarheid van het huwelijk: echtscheiding in sociocultureel perspectief', *T. voor Seksuol.*, 1985, 3, p. 87-97.

3. ARTEEL, P., VERHELLEN, E. en VERMASSEN, J., 'Kinderrechten en echtscheiding. On-recht als hoogste belang van het kind?' *Panopticon*, 1980, p. 45-56.

4. Als het gaat om een door de rechter opgelegde gedeelte beslissingsbevoegdheid spreekt men van 'joint-custody', betreft het een gezamenlijke voogdij die vrijwillig tot stand kwam, dan is de term 'shared parenting' van toepassing (cfr. BROWN, S., 'An Evaluation of Joint Custody Presumptions', *J. of Family Issues*, 1984, 5, p. 200-223).

Dit betekent dat gescheiden ouders beiden de verantwoordelijkheid voor de opvoeding van de kinderen blijven dragen. Concreet stelt een recent opgerichte werkgroep het co-ouderschap, waarbij de kinderen met al dan niet gelijke tijdsintervallen bij hun moeder en bij hun vader wonen, als een alternatief naast hoede- en bezoekrecht, voor. We vermoeden dat ze daarmee de met dit opvoedingsmodel (niet zelden erg succesvol) experimenterende (gescheiden) echtparen en hun kinderen, een wettelijk hart onder de riem willen steken. Meteen werkstelligen ze ook een mentaliteitsverandering m.b.t. het uit elkaar gaan van partners en de omgang met hun kinderen.⁵

Enig scepticisme t.a.v. deze ontwikkeling is ons echter niet vreemd: er stellen zich o.i. immers heel wat vragen rond de inzichten en de standpunten van die zgn. co-ouderschapsbeweging.

- 'Een wijziging in het bestaande hoede- en bezoekrecht is hoogstwenselijk'. Daar zijn we het principiële uiteraard mee eens, maar we gaan veel verder. De juridische constructies die de Belgische wetgever oplegde inzake echtscheiding werden geenszins ontworpen om (zware) menselijke conflicten te regelen. De Napoleontische geest die dateert uit de eerste helft van de vorige eeuw, maar nog steeds, ondanks de doorgevoerde hervormingen, aan de basis ligt van het juridische echtscheidingsmodel had weinig oog voor individuele psychologische belangen. Zoals toen in het huwelijk treden een in essentie economische daad was, diende echtscheiding ook vanuit deze materiële optiek geregeld te worden. Het daaruit voortvloeiende conflictmodel biedt geen enkele ruimte voor welke samenspraak dan ook, integendeel: het schuldprincipe staat centraal. Zelfs binnen het later ingevoerde systeem van echtscheiding door onderlinge toestemming slaagde men er niet in dit principe uit te bannen.

Het is dan ook niet meer dan logisch dat binnen deze constructie weinig of geen aandacht en ruimte bestaan voor het uitwerken van een doordachte regeling i.v.m. de situatie van de kinderen. Elke vernieuwing terzake zal dan ook moeten doorgetrokken worden tot en met het in vraag stellen van de huidige juridische constructie zelf.

- 'Het is in het belang van het kind dat het een (sterke) band met beide biologische ouders blijft onderhouden, en dat het een natuurlijke relatie heeft met (meestal) de vader'. Bij wat dan wel het belang van het kind is in echtscheidingszaken, en vooral bij wie dat dan bepaalt, stellen we ons toch heel ernstige vragen. Dat vaders nu veelal op suikerooms lijken tijdens hun week-end bezoek, zal allicht niet in hun eigen, noch in het belang van hun kind(eren) zijn. Maar zijn de belangen van vader, moeder en kind wel gelijklopend en/of verzoenbaar, en zo niet, welk belang zal dan eerst en meest dienen opgeofferd te worden? Voor sommigen dringt zich dan ook de vraag op of er wel echt zoiets als co-ouderschap bestaat tijdens het huwelijk? Of worden mannen plots vaders als ze scheiden? Voor anderen lijkt dit niet helemaal onmogelijk. Dat is dan 'tweede-kans opvoeding'.

- 'Het principe van co-ouderschap is dat beide ouders de praktische verantwoordelijkheid dragen voor hun kinderen'. Als daar pedagogisch al niks op tegen zou zijn, blijft nog altijd het praktische bezwaar. Uiteraard denkt men daarbij

5. VAN DEN DRIES, G., 'Uit elkaar en toch samen ouders', *Knack Weekend*, 12 maart 1986; BILLET, M. en MATTERNE, B., Co-ouderschap, *BRT-Ommekaar*, 24 februari 1986.

eerst aan de fysieke mogelijkheden: kan het kind dezelfde school, dezelfde vriendenkring ... behouden? Nog veel belangrijker zijn de psychologische mogelijkheden. De ex-partners zullen voldoende communicatief, flexibel, altruïstisch en verdraagzaam moeten zijn en zich aan afspraken houden. Is het niet reëel te veronderstellen dat juist deze relationele eigenschappen een flinke deuk gekregen hebben tijdens het ontbindingsproces van een huwelijk?

- 'Gezamenlijk ouderschap bevordert de emancipatie'. Vraag is natuurlijk de emancipatie van wie aldus bevorderd wordt, en ten koste van wie. Vrouwen zullen zich tevreden moeten stellen met een hooguit schijnemancipatie. Voor kinderen in zulke echtscheidings situatie moet deze uitspraak zelfs ronduit cynisch in de oren klinken, gezien andermaal boven hun hoofd een regeling uitgewerkt wordt waar zij zich aan te houden zullen hebben. Het is naar ons oordeel de achillespees van de co-ouderschapsidee.

We zullen de kritiek op al deze domeinen nu verder uitdiepen. Vooraf moet duidelijk zijn dat het veelal om een opiniërende tekst zal gaan. In ons land heeft men voorlopig nog geen wetenschappelijk onderzoek over deze of andere omgangsregelingen opgezet.

1. De juridische aanpak is problematisch

Art. 302 B.W. bepaalt op welke wijze de uitoefening van het ouderlijk gezag over minderjarige kinderen van uit de echt gescheiden ouders geregeld kan worden. Ofwel komen de ouders tijdens de echtscheidingsprocedure tot een overeenkomst, ofwel beslist de voorzitter van de rechtbank in kort geding aan wie hoeden aan wie bezoekrecht toekomt.⁶ Bij gebrek aan dergelijke overeenkomst of beschikking i.v.m. de kinderen die ook na de ontbinding van het huwelijk blijven gelden, komt bij een schuldechtscheiding het bestuur over de kinderen toe aan de echtgenoot die de echtscheiding verkreeg, terwijl bij een echtscheiding op grond van 5 jaar feitelijke scheiding de rechtbank, die deze echtscheiding toestaat, zelf bepaalt wie van beide ouders dit bestuur zal uitoefenen. In het belang van het kind kan de jeugdrechter na afloop van de echtscheidingsprocedure nog altijd anders beschikken. Zowel de voorzitter als de jeugdrechter kunnen daarop beroep doen op navorsingen over de persoonlijkheid en het milieu van de kinderen en zowel de minderjarige als zijn ouders in raadkamer horen.⁷ De vrederechter beschikt daartoe echter over praktisch geen mogelijkheden.

Opvallend bij deze regeling is de juridische fictie die ervoor zorgt dat kinderen geen partij zijn in de omgangsregeling. En dat in contradictie met de ruim verkondigde stelling over de toegenomen mondigheid van jongeren. Ondanks ook het vanzelfsprekend enorme belang van zulke beslissingen voor het verdere leven van de minderjarigen. Zijn zij het trouwens niet die de meest 'bevoorrechte' getuigen zijn geweest van de conflicten tussen hun ouders? Op geen enkel ogenblik voorziet de procedure dat kinderen hun stem kunnen laten horen om hun visie en ervaringen te vertellen of om wat dan ook af te dwingen. Zij kunnen

6. Overeenkomstig resp. artt. 1258 en 1280 Ger. W. Vooraleer de procedure tot echtscheiding ingeleid is, is het de vrederechter die terzake bevoegd is.

7. Overeenkomstig resp. art. 1280 Ger. W. en art. 57 W. Jb.

slechts hopen op de goodwill van de voorzitter, de jeugdrechter, de parketmagistraat of de vast afgevaardigde. De schrijnende evidentie waarmee de rechtspositie van het kind binnen dit systeem behouden blijft, is volgens sommigen trouwens prototypisch voor de kinderonderdrukkende samenleving waarin we leven.⁸

Verder slagen geen van alle actoren in het juridisch echtscheidingsverloop erin bij te dragen tot het leggen van een vruchtbare bodem waaruit een gezonde omgangsregeling zou kunnen groeien. Het is genoegzaam bekend hoe advocaten, bewust en onbewust, de conflicten tussen echtgenoten laten escaleren. Enerzijds is aan de echtscheiding meer verdiend wanneer de procedure langer duurt en meer werk vergt. Anderzijds dienen advocaten emoties te vertalen naar de juridische discours: een objectivering bij de betrokkenen die vaak grote weerstanden oproept. De zaak winnen is gezien de marktsituatie (zeer veel echtscheidingen, en zeer veel advocaten) van enorm commercieel belang, zodat advocaten zullen aanvallen om zich te verdedigen, veel te veel zullen vragen om zeker iets te verkrijgen, kwaad zullen spreken in de hoop dat er wel wat van zal blijven hangen. Om het met een boutade te zeggen: rechtbanken die men heeft opgericht om de directe agressie tussen mensen te vermijden, creëren die nu aan de lopende band.⁹

Daarnaast krijgen rechters en parketmagistraten in de omgangsregeling een rol te spelen waar ze niet over opgeleid zijn en die ze ook per definitie niet kunnen waarmaken: nl. die van hulpverlener. Er zijn in die zin al heelwat goedbedoelde initiatieven ondernomen, veelal geïnspireerd op het voorbeeld van de Franse familierechtbanken.¹⁰ Een magistraat kan echter onmogelijk de subjectieve behoeften inlossen van het strijdend echtpaar, omdat hij/zij die behoeften uiteindelijk toch zal moeten vertalen in wetten en procedures. Magistraten zijn overigens verplicht altijd vanuit hun eigen doelstellingen te blijven denken. Daarenboven zijn die erg vaag (wat is tenslotte 'het belang van het kind?') en zullen ze in extremis toch ook met macht dienen afgedwongen te worden. Een (h)echte vertrouwensband, noodzakelijk voor adequate hulpverlening, zal dus ook hier niet tot stand kunnen worden gebracht: hulp en recht blijken eens te meer onverzoenbaar.¹¹

Vaste afgevaardigden tenslotte zitten in een onmogelijke positie. Enerzijds zijn zij instrumenten binnen een conflictbevorderend model, anderzijds zijn zij als hulpverleners vooral geschoold in het werken in samenspraak en met medewerking van alle betrokkenen. Het lijkt voor hen een Sisyphus-opdracht om een echtscheidingsconflict tot een goed einde te brengen. Binnen de sociale enquête

8. Zie o.a. ARTEEL, P., VERHELLEN, E. en VERMASSSEN, J., *l.c.*, p. 45-56; DE BONDT, M., *Rechten voor minderjarigen: het streven naar inspraak van jongeren inzake regelingen van hoede- en bezoekrecht*, scriptie H.I.S.K.W.A., 1981, 133 p.; VERHELLEN, E., 'Een inleidende benadering van het fenomeen structurele kindermishandeling', in: Kind en Geweld (ed.), *Strukturele kindermishandeling*, Antwerpen, 1982, p. 19-51.

9. TOUSSAINT, P., 'La justice et l'agressivité', *J. Proces*, 1985, p. 4-5; HOEFNAGELS, P., 'Scheiden en kinderen', in: VERHELLEN, E., (ed.), *In interactie: jeugdbescherming en interactionisme*, Kapellen, De Sikkell, 1978, p. 55-69.

10. VAN HEULE, F., 'Hoede- en omgangsrecht na echtscheiding in België' *FJR*, 1979, 4, p. 106-113; VAN TEEFFELN, P., 'Nieuwe omgangsvormen', *FJR*, 1985, p. 105-115.

11. WALGRAVE, L., 'Gerechtelijke hulpverlening: een contradictie in de termen', *DNM*, 1974, 6, p. 362-376.

dringen zich tal van technieken op (spelen met kinderen, observatie van non-verbale en meta-communicatie tussen ouders en kinderen, meegaan met de kinderen naar beide ouders, enz.) die onverenigbaar zijn met het conflictmodel waarin dient gewerkt te worden. Onwennigheid in deze maakt dan ook dat de maatschappelijke verslagen vaak niet meer dan de uitdrukking zijn van de vooringenomenheid van de enquêteur, versluierd achter psychologische en pedagogische terminologie. Het spreekt alleen maar in hun voordeel dat ze die gebrek-kige aanpak zelf ook onderkennen en pleiten voor specifieke scholing in echtscheidingszaken, b.v. via de technieken van joint interviewing.¹²

Co-ouderschap wil de echtelijke band, die blijkt de echtscheiding niet in stand kon gehouden worden, omsmeden tot (of wellicht vervangen door) een ouderlijke band na de echtscheiding, die zowel voor de ouders als voor de kinderen een werkelijke betekenis heeft. Het zal na voorgaande schets duidelijk zijn dat het huidig juridisch model daar alvast weinig kansen toe biedt. Dit model kan de conflicten immers niet voorkomen, of ze evenmin begeleiden naar een redelijke oplossing, integendeel. Er bestaat geen basis voor gezamenlijk ouderschap als men tijdens de echtscheiding voortdurend een partij de schuld in de voeten moet trachten te schuiven of bij onderlinge toestemming de chantage in de stijl van 'ik het huis? jij de kinderen', vrij spel geeft. Het blijft dan o.i. trouwens nog maar de vraag of er wel een basis is voor om het even welk (bezoekend) ouderschap?

Elke omgangsregeling door de rechter opgelegd is een mislukking. Vanheule bijvoorbeeld geeft dit toe: 'als vader en moeder niet weten wat best is voor hun kind en er met elkaar niet kunnen over praten, dan moeten ze toch niet verwachten dat de rechter dit wel weet'.¹³ Daar wringt inderdaad het schoentje: mensen moeten mondiger worden gemaakt om aan hun conflicten zelf wat te gaan doen. Spaak gelopen huwelijksrelaties zijn echter meestal zo verziekt dat deskundige hulp daarbij vaak noodzakelijk is. In een zgn. drie-gesprek, waar beide ouders en het kind een ondersteunende partner hebben, kan aan de desescalatie van de conflicten gewerkt worden. In Nederland kent men met deze begeleiding erg veel succes.¹⁴

Men kan zich afvragen wat er op tegen zou zijn de juridische echtscheidingsprocedure sterk te vereenvoudigen (b.v. gewoon formulieren wijzigen op de burgerlijke stand). Zeker is echter dat een omgangsregeling die niet door en de beide ouders en de kinderen vrijwillig tot stand komt, onbevredigend blijft. En zelfs al behoudt men het scheidingsritueel voor de rechter, dan nog kan de omgangsregeling perfect worden losgemaakt van dit proces. Ouderlijke macht

12. BROWAEYS, J., HALLAERT, R. en VERBREYDT, M., 'Het maatschappelijk onderzoek inzake toekenning van het hoederecht: een analyse', *TSW*, 1977, 6, p. 208-220; DEWULF, A., 'Naar een betere profilering van het maatschappelijk onderzoek in scheidingszaken', *DJB-Cont.*, 1985, 1, p. 29-31; DEWULF, A., 'Het drie-gesprek in scheidings-enquêtes: techniek en empirie', *DJB-Cont.*, 1985, 1, p. 32-36.

13. VAN HEULE, F., o.c., in S.P.S., *Regeling of evidentie, rechtspositie van het kind in echtscheidingsprocedures*, Brugge, 1981, p. 87.; zie b.v. ook HOEFNAGELS, P., l.c., 1978, p. 60.

14. VAN ALTEN, N., e.a. *Uit elkaar... en de kinderen dan? Verslag van het echtscheidingsproject van het Adviesburo Kinderbeschermingskonflikten (A.K.K.) Amsterdam*, 1981, 72 p.; in België tracht men deze hulpverlening soms te organiseren binnen de gerechtelijke sfeer, zie b.v. DEWULF, A., l.c., p. 32-36.

heeft immers niet met huwelijk, maar met afstamming te maken.¹⁵ Het zal echter wel duidelijk zijn dat het dejuridiseren van de omgang niet op zich kan staan. Het dient ondersteund door een degelijk hulpverleningsaanbod, vaardigheidstraining (b.v. via het onderwijs) in het omgaan en beheersen van conflicten, verdere inspanningen om de socialisatie in strikte rolpatronen af te bouwen, enz.

2. De pedagogische omgang is problematisch

Centraal in elke omgangsregeling, en dus ook bij co-ouderschap, staat de vraag welk contact met de ouders het best het belang van het kind dient. Is het beter dat een kind, op een zo natuurlijk mogelijke wijze, met beide biologische ouders omgaat? Of is het beter af in een harmonieuze leefsituatie, maar dan wel maar bij één ouder (met desgevallend een nieuwe partner).

Men kan in de literatuur geen eenduidig antwoord vinden op deze vraag. De twee belangrijkste Amerikaanse bijdragen, die de discussie stofferen en die steunen op onderzoek, spreken elkaar tegen.

Goldstein, Freud en Solnit¹⁶ beweren in 'Beyond the Best Interest of the Child', dat een kind slechts in staat is om van twee volwassenen te houden als die positief tegenover elkaar staan. Wanneer dit niet zo is, ontwikkelen zich bij het kind allerhande loyaliteitsconflicten. Als het bij de ene ouder op bezoek is, zal het kind het gevoel krijgen de andere af te wijzen. Dit kan slechts een negatieve invloed hebben op de psychologische band met de beide ouders. Het kind is in zo'n situatie vaak speelbal in handen van rancuneuze ouders. Men kan het kind beter de onrust en spanning van die gecompliceerde situatie besparen door het definitief en ondubbelzinnig bij één van de ouders te laten thuishoren.

Wallerstein en Kelly besluiten uit hun 'Children of Divorce-project', dat beide biologische ouders een centrale emotionele plaats innemen bij het kind, ook na echtscheiding. Frequent bezoek op regelmatige tijdstippen is één van de factoren die ertoe zullen bijdragen dat een kind zich door het scheidingsproces heenslaat. Een kind moet met beide ouders blijven omgaan omdat het recht heeft op een zich over heel zijn werkelijkheid, ook al loopt daar een pijnlijke scheur door.

Een objectief criterium om het belang van een kind af te wegen bestaat waarschijnlijk niet. Beide bovenvermelde stellingen bevatten allicht een stuk waarheid, en sluiten elkaar overigens niet uit. Al te dikwijls wordt, mede onder invloed van een soms kind-vreemde ontwikkelingspsychologie, te veel nadruk gelegd op het belang van rust en harmonie¹⁷, niet zelden gebaseerd op een tendens tot 'klein' houden van kinderen. Kinderen, ook zeer jonge, hebben recht op conflicten en zijn in staat een bijdrage te leveren tot de conflictoplossing. Bij oriëntering van het gezinsverband pleit alles er voor ook het kind binnen dit gebeuren te 'erkennen', precies om te vermijden dat het louter de speelbal wordt

15. VAN HEULE, F., *l.c.*, p. 107.

16. GOLDSTEIN, J., FREUD, A. and SOLNIT, A., *Beyond the Best Interests of the Child*, New York, The Free Press, 1979.

17. VAN SETERS, W., *o.c.*, p. 57; HUDIG, J., 'Gezamenlijk ouderlijk gezag na echtscheiding', *FJR*, 1985, 4, p. 115-118.

van kibbelende ouders. En of het kind nu uiteindelijk bij de vader of bij de moeder verblijft, bij hen beiden of bij één van hen met iemand anders, maakt niets uit. Deze stellingname sluit co-ouderschap dus niet uit, maar beperkt het wel tot die ideaaltypische omstandigheden waarin dit vertrouwen aanwezig is tussen twee partners die het ouderschap altijd al deelden.

Blijft dus inderdaad nog de vraag in hoeverre co-ouderschap tijdens het huwelijk al bestaat. Tussen feministen en masculisten ontspint zich daar overigens een merkwaardige discussie. Feministen wijzen erop dat mannen het zorgend ouderschap niet op zich willen nemen, dat ze slechts hun kinderen om zich heen willen om te koesteren en er zeggenschap over te hebben. Verder menen ze dat mannen ook zelden hun eigen belang voor zorgend ouderschap willen opzij zetten: noch hun job, noch hun krant.¹⁸ Masculisten daarentegen zeggen dat vrouwen het ouderschap eigenlijk niet willen afgeven, behalve op hun voorwaarden.

Het delen van het ouderschap in z'n totaliteit lijkt dus helemaal niet zo evident als men het wel eens wil voorstellen. Niet zelden gebeurt het dat relaties stukspringen omdat partners het precies rond die afspraken niet met elkaar eens kunnen worden. Co-ouderschap tijdens het huwelijk is vaak een fictie, scheidingen kunnen er juist een illustratie van zijn. Het lijkt ons dus ook helemaal zo duidelijk niet, waarom gezamenlijk ouderschap in die bepaalde echtscheidingssituaties plots zo belangrijk zou zijn.

3. De praktische organisatie is problematisch

Puur materieel gezien is het niet zo eenvoudig bij twee ouders te wonen. Het frequent over en weer trekken met hebben en houden vraagt om de fysieke nabijheid van de ex-partners. Iets waar deze, zeker in de eerste maanden na de echtscheiding, vaak niet erg voor te vinden zijn. In het andere geval zou dat voor het kind betekenen dat het telkens voor een bepaalde periode uit z'n vertrouwde leefomgeving weggetrokken wordt. Het zou dan niet dezelfde school kunnen lopen, niet bij zijn vrienden kunnen vertoeven, zijn club missen, enz.

Maar de ouders dienen ook, na overleg, heel wat afspraken te maken. Om bijvoorbeeld de tijdstippen vast te leggen waarin elk het ouderschap zal opnemen, en om daarin de continuïteit te verzekeren. Ook om de financiële aspecten van de zaak te bespreken (kinderbijslag, onkosten, belastingen, enz.). Of misschien nog eerder om een akkoord te bereiken rond een verantwoorde, hopelijk op elkaar afgestemde, pedagogische aanpak, enz.

Kortom, er dient een soort van psychologisch klimaat gecreëerd te worden dat een redelijke communicatie en negotiatie waarborgt. Een klimaat waarin men een aantal persoonlijke beperkingen¹⁹ zal aanvaarden, die noodzakelijk zijn om tot een geslaagd co-ouderschap te komen: b.v. t.a.v. nieuwe relaties, carrière-betrachtingen, enz.

Er zijn m.b.t. zo'n positieve sfeer echter heelwat contra-indicaties. Waarom

18. Zie b.v. VAN HATTUM, M., 'De valkuilen van het co-ouderschap: waarom samen opvoeden vaak een teleurstelling wordt', *Opzij*, 1985, 9, p. 16-20; LATTA, M., *Opvoeden na Chodorow, over de dubbele belasting van gedeeld ouderschap*, scriptie IVABO, Amsterdam, 1985.

19. VAN DER LINDEN, A., e.a., 'Gezamenlijk ouderschap na echtscheiding', *FJR*, 1985, 5, p. 137-144.

zou een echtscheiding, meestal het resultaat van lange en soms bittere conflicten, nu plots partners helpen in hun omgang met elkaar? Kan men in zo'n overleg dan alle vroegere moeilijkheden plots vergeten, en als bij donderslag wel trouw blijven aan afspraken en zich flexibel opstellen naar de andere toe? Men moet toegeven: de kans is klein. Vraag is dan ook of de huidige regelingen van co-ouderschap soms hun grond niet vinden in een ultieme poging om schuldgevoelens t.a.v. de kinderen en/of de partner alsnog te verwerken, met een soort van irrationele hoop op verzoening.

Voorlopig werden nog maar sporadisch pogingen ondernomen om op een systematische wijze co-ouderschapsregelingen te evalueren. Men kan dus over dat post-echtscheidingsklimaat maar bitter weinig vertellen. De tot nu toe meest bruikbare resultaten zijn die van Irving.²⁰ Uit het Toronto Joint Custody Project concludeerde hij, samen met zijn medewerkers en na interviewing van een 200-tal ouders, dat één derde van de regelingen met gezamenlijk ouderschap geen enkel probleem opleverden. 13 % bleken echter volledige mislukkingen. Co-ouderschap is een voor een bepaalde groep mensen leefbare situatie, zo besluiten de onderzoekers, maar vooral haalbaar voor bemiddelde en opgeleide ouders.

Rothberg kwam in haar studie met 30 New Yorkse, uit de echt gescheiden, paren tot een gelijkaardig beeld, alhoewel ze uitdrukkelijk wijst op de door de ouders gesignaleerde aanpassingsproblemen, die kinderen vooral bij frequente woonplaatsveranderingen, vertoonden.²¹ Steinman tenslotte trok conclusies uit een onderzoek bij 32 kinderen van co-ouders in San Francisco. Daaruit bleek o.a. dat toch nog 70 % van die kinderen verdriet en irritatie voelden om de breuk tussen hun vader en moeder. Ze ontwikkelden echter wel een positief zelfbeeld omdat ze zich door de co-ouderschapsregeling belangrijk voelden voor beide ouders. Ze raakten hierdoor ook hun schuldgevoelens t.a.v. de scheiding kwijt.²²

4. De emancipatorische ontwikkeling is problematisch

De co-ouderschapsregeling is, zoals het woord het zelf zegt, per sé een omgangsregeling tussen de ouders. Het kind, over wie het tenslotte toch gaat, wordt hierin op geen enkele — formele of informele — manier, betrokken.²³ Het algemeen cultureel klimaat is immers zo dat men kinderen daartoe onrijp acht. Meestal sluit men hen trouwens al uit van bij het begin van de moeilijkheden tussen de partners. Hun schuldgevoelens t.a.v. de kinderen enerzijds, en het enge blikveld op de eigen beslommeringen anderzijds, weerhouden ouders om hun onderlinge problemen aan hun kinderen uit te leggen.

Het gaat hier echter om een grove onderschatting. Kinderen kunnen vanaf een bepaalde leeftijd essentieel buiten een conflict gaan staan en een eigen positie innemen. Later worden ze dan hoe dan ook toch (onaangenaam) met de situatie geconfronteerd. Een meer openhartige relatie met het kind zou daarente-

20. IRVING, H. e.a. 'Shared Parenting: an Empirical Analysis Utilizing a Large Data Base', *Family Process*, 1984, 4, p. 561-569.

21. ROTHBERG, B., 'Joint Custody: Parental Problems and Satisfaction', *Family Process*, 1983, 1, p. 43-52.

22. STEINMAN, S., 'The Experience of Children in a Joint Custody Arrangement: a Report of Study', *Am. J. of Orthopsychiatry*, 1982, 51, p. 403-414.

23. DE BONDT, M., o.c., p. 25.

gen een sfeer kunnen creëren waardoor tijdens de omgangsonderhandeling meer de relatie met het kind dan het bezit van het kind centraal komt te staan.

De co-ouderschapsbeweging vergeet het kind omdat het zich vastpint op de bestaande juridische spelregels, die het kind handelingsonbekwaam achten. Opvallend hierbij is hoe gedurende de voorbije decennia belangrijke wijzigingen aangebracht werden binnen het juridisch systeem dat de ouderlijke macht regelt. Mede onder invloed van de maatschappelijke evolutie terzake werden in de loop van de jaren '70 bij 2 gelegenheden ernstige correcties aangebracht aan deze wetgeving teneinde de patriarchale (ouderlijke) macht te vervangen door een gezamenlijke (ouderlijke) macht van beide echtgenoten die op gelijke voet gesteld werden.

De (feitelijke) emancipatie van de vrouw kreeg aldus haar emancipatie vrij vlug vertaald in de heersende wetgeving, althans wat haar volwaardig recht op zeggenschap i.v.m. de opvoeding van de kinderen betreft. Voor wat betreft de positie van de kinderen daarentegen blijft ook vandaag nog de 19de eeuwse wettelijke regeling van kracht, ondanks de gewijzigde maatschappelijke omstandigheden. Wordt het dan ook niet stilaan tijd om ook deze evolutie juridisch op te vangen en te ondersteunen, teneinde ook een wettelijke basis te bezorgen aan het drie-gesprekmodel waarbinnen het kind en de ouders als evenwaardige bemiddelingspartners beschouwd worden. Ex-partners en hun kinderen kunnen daarin opener en eerlijker zijn en het verbale onevenwicht tussen hen kan toch enigszins worden weggewerkt.

Daarnaast blijft het ook nog maar de vraag, hoe emanciperend het wel is om een kind in twee gezinnen groot te brengen (door klein te houden). De ouderlijke macht, waarvan men wel al langer zegt dat ze in crisis verkeert, gaat men bij co-ouderschap zowaar verdubbelen. Naast de blijvende onzekerheid van een dubbele normhantering, zijn misschien ook nog wel positieve aspecten te bespeuren in een tweegezinssituatie. Maar één ding staat vast: het blijft een dubbele bevoogding.

In een co-ouderschapsregeling, zo zegt men, is de vrouw tenminste gedeeltelijk van haar kinderlast af en heeft ze de handen vrij om andere dingen te gaan doen (zoals b.v. een carrière opbouwen) en dat is toch emanciperend. Maar dat is toch maar schijn. Echt emanciperend zou het gezamenlijk ouderschap tijdens het huwelijk zijn. Hoeveel vrouwen irriteert het niet te zien hoe hun man zich, met dezelfde prestatiegerichtheid waarmee hij zich vroeger op zijn werk stortte, na de scheiding om de verzorging van zijn kind bekommert.²⁴ Is die hele ommekeer dan niet juist te begrijpen vanuit de angst van de vader om de macht over zijn kind te verliezen?

Co-ouderschap zou in die zin wel eens niet meer kunnen zijn dan de sociaal aanvaarde inkadering van pressie die de man uitoefent op de vrouw om te verklaren dat ze samen het kind willen opvoeden. De moeder krijgt immers toch meestal het hoederecht. Het is dan niet enkel macht over het kind, maar ook macht over de vrouw: want de man heeft dan het excuus bij uitstek om zich verder met het privé-leven van z'n ex-vrouw te blijven bemoeien. Ook al niet zo emanciperend.

24. VAN HATTUM, M., *l.c.*, p. 18; HOLTRUST, N., 'Moederzorg en vaderrecht', *NJB*, 1985, 7, p. 201-206.

Interessant is in dit verband een studie over 450 vadergroepen in de USA.²⁵ Daaruit bleek dat slechts zes groepen zich bezighielden met het scheppen van zo'n arbeidsvoorwaarden dat ze tijd konden maken voor hun kinderen. Zorgend vaderschap is dus jammer genoeg nog steeds niet de grootste mannelijke ambitie.

Anderzijds moet men ook weer nuanceren. Vrouwen delen, zoals gezegd, ook niet zo heel erg graag de ouderlijke macht. Gezinstherapeuten merken vaker hoe zij de norm in het omgaan met de kinderen dicteren. Ze doen dat waarschijnlijk vanuit een verweerreflex. Nog maar pas hebben vrouwen ook gezag over hun kinderen, en nu moeten ze het alweer afgeven. Het tekent o.i. een merkwaardig fenomeen: door de eigen emancipatiestrijd remmen vrouwen enigszins de emancipatie van hun eigen kinderen.

5. Besluit

De ideeën i.v.m. co-ouderschap en het debat errond dat de voorbije maanden op gang is gekomen hebben ongetwijfeld de verdienste een belangrijk maatschappelijk probleem opnieuw onder de aandacht van een breed publiek gebracht te hebben. Zeker gezien de pat-situatie die terzake nu reeds enkele jaren heerste, kreeg deze nieuwe inbreng heel wat belangstelling en publiciteit. Zijn de verwachtingen echter niet te hoog gespannen geweest en wordt van co-ouderschap niet meer verwacht dan het kan bieden?

Of nog anders: is co-ouderschap het juiste antwoord op het huidige, zo problematische hoede- en bezoekrecht? Het juridische model bewees toch ten overvloede haar escalerend effect. Alles wijst er daarentegen op dat een ondersteunend rondetafel-gesprek mensen ertoe kan bewegen hun conflicten te bepraten en een bevredigende omgangsregeling tot stand te brengen. Niets sluit uit dat dit een co-ouderschapsregeling zou worden, integendeel.

Anderzijds is het ter discussie stellen van een situatie van kinderen na echtscheiding een gemiste kans geweest om hun rechtspositie op dit domein te versterken. Die verbetering van de rechtspositie lijkt overal noodzakelijk, maar ligt hier toch wel bijzonder gevoeling. Zijn deze kinderen immers niet tweemaal slachtoffer: bevoegd in hun gezinssituatie en onmondig in de echtscheidingssituatie. Het bastion van de ouderlijke macht blijft bij co-ouderschap onaantast en de jongeren zelf blijven onmondig, ook al zijn zij het onderwerp (of lijdend voorwerp?) van de beslissing.

Het zou verkeerd zijn co-ouderschap plots naar voor te gaan schuiven als 'de' oplossing voor ouders en kinderen tijdens en na de echtscheiding. Niemand zal ontkennen dat, in een weliswaar beperkt aantal gevallen, het systeem bijzonder verdienstelijk kan zijn en een reële oplossing kan vormen voor de betrokken gezinnen. De aspiraties van de voorstanders om ook binnen de echtscheidingswetgeving de nodige veranderingen aan te brengen om het systeem van co-ouderschap te ondersteunen zijn dan ook volkomen onvoldoende. Het gevaar bestaat dat het (opnieuw) daarbij zal blijven en dat de discussie over een essentiële aanpassing van het juridisch systeem, waarbij ook het kind aan zijn trekken zal

25. KLIMAN, D. e.a., *Fatherhood U.S.A.*, New York, Garland Publ., 1984, 178 p.

kunnen komen, erdoor op de achtergrond dreigt terecht te komen. Dit mag en kan de bedoeling niet zijn van een promotie van het co-ouderschaps-idee.